

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VI. Dizi - Sayı: 4^b

FERİDUN NAFİZ UZLUK

TOPLU MAKALELER

II. CİLT

MEVLÂNÂ, MEVLEVİLİK VE TÜRK DİLİ

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN

Prof. Dr. Berna ARDA

Prof. Dr. Ayten ALTINTAŞ

ANKARA, 2017

MECALİSİ SEBA-İ MEVLÂNA HÂKKINDAKİ İTİRAZA KARŞILIK²²

Anadolu Selçukileri gününde Mevlevi bitikleri başlığı altında kurmağa müveffak olduğum serinin iki cildini basıp yayım alanına sunabildim. Her iki kitabın üstünden bir yıla yakın zaman geçtiği halde gazete ve mecmualar onu muhıta tanıtmak, içerişinde ileri sürülen fikirlerin aleyhinde – zira bu topraklarda hala baba Tahir usulü tenkidden kurtulamadık. Yazı yazmak, eğer yeni bir şeyler varsa onları anlatmak ihtiyacını duymadılar. Ülkemizde basılıp ortaya konulan kitapları sıralayan Maarif Vekâletinin Bibliografya adlı kataloğunda M. Yedi öğüdü şu satırlarda tespit ediliyor: Bibliografya, 1937. 11. Sayfa 27.

Anadolu Selçukileri gününde Mevlevi Bitikleri.

Mevlâna Hulusi, M.-Akyürek, Ahmed Remzi.

Mevlâna'nın yedi öğüdü. İstanbul, Bozkurt. B. 1937, (16X 23,5), 150. Ş., 4.r. Fi. 100, kş.

Bibliografya, 1937. M.- Akyürek, Ahmed Remzi.

I.- Mevlâna'nın yedi öğüdü. Metinli.- İstanbul, Bozkurt B. 1937. (16,5 x 24) 154+133. s. Fi 300kş.

Şimdi bu satırlardaki yanlışlığı inceleyelim: I. kısımdaki gibi eser 150. s. Değil belki şöyledir: 6+8+XVI+108+154=292

²² Konya, 1938, S. 22-23, s. 1243-1250.

Metinli hakkındaki mâlumat da yanlıştır. O dahi:
6+8+XVI+108+154+122+(6)=420 sayfa tutar.

Metinden kaçtı nedir? Arapça mı, Farsça mı, Çince mi?
Belli değil.

Hükümetin masraf ederek çıkardığı bu kitap eğer milli
neşriyatı irfan âlemine tanıttacak ise vay halimize.

Serimizin 2'ncisi olan mektubatı Mevlâna'yı ise Bibliog-
rafya kat'iyen sayfalarına almıyor. Hâlbuki Bibliografyanın so-
nunda yurdda çıkan Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan dillerinde-
ki kitaplar için hususi bir fasıl var.

Biz bugün Sa'd abad paktıyla resmen şarklı 3 İslâm dev-
letiyle siyaseten bağlanmışız. Bibliyografyanın sonuna Arap,
Fürs, Efgan dilleri ile memleketimizde çıkan kitapları sıralamak
gerekmez mi, bu işle uğraşan yerlerin dikkat ve basiretini çeke-
riz.

İlimizde çıkan kitapları yazacak ne bir teşekkül var, ne
de bir katalog. Babi âli kitapçıları yalnız kendi bastırdıklarını
-onlarda yüz ağartıcı bir şekilde tertib ve tanzim edilmiş değil
ya- ara sıra fihrist şeklinde neşrederler.

Şimdi geliniz bir de Avrupa âlemine bakalım, onlar bizim
iki kitabı nasıl karşılamışlar, nasıl tespit etmişler. Mâlûmdur ki
Şani zadenin resimli teşrih kitabı H.1235=M.1820 tarihinde
basılınca bir nüshası büyük Napoleyon Bonaparte'ye takdim
edilmişti. Lügat sahibi meşhur müsteşrik Bianchinin alâkasıyla
ve İmparatorun emriyle şarkta Türkiye, Mısır, Hint ve İranda
basılan doğu kitapları toplanmaya başlandı. Fransa Nemse (Mü-
teveffah Avustralya) sefirleri İslâm illerinde çıkan kitaplardan
birer nüsha satın alarak devletleri kütüphanelerine yolladılar.
Biz o sayede vatanımızda basılan kitapları şimdi kendi kütüp-
hanelerimizde bulamaz onlarda mevcut olduğunu görür ve yü-
zümüz hicaptan kıpkırmızı olur.

İşte onların bu mesihane immeti sayesinde bizim iki eserde cihana ilân edildi. Benim bunları yazdırttığımı sanmayınız. Onların doğuda adamları var: "Mevlâna'nın yedi öğüdü. Les sept conseils de Djelaleddini Rumi.

Kastamonu Saylavı Veled Çelebi İzbudak'ın mektubunu, Nafiz Uzluk' un mukaddime ve Mevlâna'nın yaşayışını bildiren Biyografiyi M. Hulusi'nin Türkçe tercümesini havidir. Düzelten Ahmed Remzi Akyürek. M. F. Nafiz Uzluk yönünden bastırıldı. (New Scrip), in Turkish. 88, Sd.18/luzak (3). London, Current Litareture, April 1938."

Şimdi İngiltere'den Almanya'ya geçelim. Leibzig'deki doğu kitapçısı meşhur Otto Harrasowitz firmasının her üç ayda bir neşrettiği Litarae Orientales unvanlı mecmuanın Heft 72., October 1937 nüshası:

"9341, Gelâlud-din Rumi. Mevlâna'nın mektupları Briefs. Hrsg. V. M. F. Nafiz Uzluk. Textberichtigung V. A. R. Akyürek. İstanbul 1356 (1937) 8. – Anadolu Selçukileri gününden Mevlevi Bitikleri, 2.7,50 RM.

Sammlung von 144 Briefen gelâlud-din Rumi, sehr Wichtig für die Lebensgesch-ichte des Dichters und für die kerntnis seiner Zeit."

Aynı mecmuanın Heft 73, Januar 1938 nüshası

"9783. Galalüd-din Rumi. Mevlâna'nın yedi öğüdü. Sieben Predigten des ğ.Be arb. V. A. R. Akyürek. Hersg. V. M. F. Nafiz Uzluk. Mit Einführung inğ; s.Werke v. V.Ç. İzbudak, vorwort Lebensbeschreibung v. Nafiz Uzluk. Übers. v.M. Hulusi, İstanbul 1927. 151+125+108+6 pages. Mit I Abb.8.-Anadolu Selçukileri gününde Mevlevi Bitikleri I. 14. RM.

Konya dergisinin 16/17. Sayısında Mecalisi seba'i Mevlâna başlıklı bir yazı okuyoruz. Konya eğreti adına takınan H.F. Turgal'dır. Kitap adlarını toplayan Bibliografya nasıl bir metod tutmuşsa eğreti adlı da o yolun yolcusudur. Kitapçı ve kütüphaneci elele vererek bizim kitapları dünyaya ve Konya'ya böyle ilân ve ifham edeceklerse bravo demeli.

Mecalis kaç sayfadır, içerisinde ne kadar resim vardır, bu resimlerin hususiyetleri mündericatı nelerdir... bu önemli meseleler kasken yazılmıyor. Kollektionun tesis ve neşrinden mütehassis imiş. İsterse mütessir olsun, biz tuttuğumuz çığırda yürürken şunun bunun teessürüne, infialine yahut sevincine ehemmiyet vermiyoruz ki. Emrini vicdanından, azim ve ümidini imanından alanlardanız. Vicdanla imanın birleşmesinden doğan heyecan bize kollektiomuzun 3. Büyük büyük cildini hazırlatıyor. Onu bu yıl ilim cihanına armağan edeceğiz. Muteris evelâ mütercimim önsözündeki fikre itiraz, lâkin ilmi hiçbir delil göstermeden sütunlar dolduruyor. Biz mecalisi Almanya'nın Hamburg şehrindeyken Üsküdar yazmasından kopya ettirmiştik. Onunla- yurda dönünce- meşgul olduk. Mevlevi kitapları yalnız başına değil belki bir kül halini de mutala edilmelidir, Sultanu'l-Ulemanın Maarifinden başlayıp Seyyid Burhaneddin'in Makalatı, Şemse izafe edilen Makalatı, nihayet Mevlâna'nın Divanı Kebir, Mesnevi, Fihi ma Fih, Mecalis, Mektubatı, Sultan Veled hazretinin 3 Mesnevisi, Divanı ve Maarif adlı mensur eseri, Ulu Arif Çelebi Divanı ve Sipehsalar ile Eflâki Menakıbı... bütün maarifi rabbaniye bu eserlerde muhtelif vesilelerle yazılmış hatta tekrar edilmiştir. Misalmi Fihi ma Fih'teki hikâyelerin çoğu Eflâki Menakıbında münterictir. Mesnevinin 6. Cildi sonunda lihikmetin eksik bırakılan hikâyenin tamamı Şems hazretinin makalatında yazılıdır. Mecalisin 31, 34, 36 sayfalarında okuduğumuz Bersisa hikâyesi Sultan Veled'in Maarifinde aynen – ama ne kadar aynen- yazılıdır. Gerçi hazreti Veled Validi azamından nice fevaid ve maarifi kendi Mesnevilerine

almış, hatta koca divanını bile onun gazellerine nazire olarak vücade getirmiştir. (divani veledi mukaddimesinde bu hususta uzun bir mütalaamız vardır.) lâkin Maarifinde babasından aldığı beyitlerin başına Mevlâna mifermayed diye tasrihlerde bulunduğu halde o hikâyede böyle birşeye lüzum görmemiştir. Mecalisteki Bersisa hikâyesi içerisinde daha birkaç hikâye var, yani Mevlânamız Mesnevisinde de olduğu gibi bir hikâyeyi yazıp, söyleyip bitirmiyor, onun içerisine başka kıssalar ilâve buyuruyor. Hâlbuki Maarifi Veledide ki Bersisa parçalanmadan bütünce takip ediliyor. Sebebi?

Kılı kırk yaran zamanımızın varlığıyla iftihar ettiği İran fuzulasından Üstad Bedüzzeman Furzan Fer hazretleri Mevlânamız hakkında yazdığı ferli kerli şulefeşan ilmi eserinde 1333 yılında Tahran'da Fihi ma Fih ile birlikte basılan Maarifi Veledi din üslubunu medhu sana ediyor. Zaten Almanya'da bulunan Fars dilini pekiyi bilen fadıl bir dostumla M. Hulusi'nin önsözündeki fikrini şiddetle tahtie ediyordu. Yazık ki ben mütercimim mutallaasımı tabıdan sonra gördüm. Evet Fesahatı Mevlâna Mecalisteki satırlarda parlamaktadır. Sultan Veled babasının varisi tamı olmakla bu eserde onun kalemi yok mu, bu öyle kolayca evet yahut hayır denilecek vaziyette değil, biz şimdi Mecalisi Mevlâna'nın olarak tanıyoruz. Üslup o zamanındır, dil, marifet Mevlâna'nındır.

Fazilletli karilerce bilindiği gibi Mevlâna Divanı Kebir'ini, Mesnevisini, Mektuplarını, Fihi ma Fihini, Mecalisini eline kalem kâğıt alarak ve bizler gibi yaza boza düşünce taşına yazmamış, dikte dediğimiz tarzda yani söylemiş etrafında toplanan dostları, müridleri yazmışlardır. Divan-ı Kebirin kâtipleri müteaddid ise de Mesnevi yalnız Çelebi Hüsameddin hazretinindir. Muhakkak ki Mecalide böyle dikte olarak meydana gelmiştir. Nazaret eden Sultan Veledir. Muteris, mukaddimedede ileri sürdüğümüz bu fikirlerin esasına hiç temas bile edemiyor.

Eflâki Menakıbından alınan Sultan Ulleman'ın Farsça cümlesindeki tariki sözünün karanlık manasına geldiği apaçık değil mi, biz büyük zuhul ile onu katin diye yazmışız. Mecalisin garib bir tecellisi oldu, Bozkurt matbaasının pençesine düştük, felâket buradan başlar; ben o sırada Trakya'da idim, vazifem icabı seyyardım, bir yerde durmadan dolaşıyordum. Provalar kazadan kazaya hatta Enez gibi nahiyelere o çamurunu mandaların bile sökemediği yerlere havale olunuyordu. Gündüzleri muvakkaten Laboratuar yaptığım yerde çalışıyor ancak geceleri tashihlerle uğraşabiliyordum. 1935'de taba başlanan eser Eylûl 1937'de ancak neşir sahasına konuldu; Mart 1938'de tamamen tesellüm edebildik. Topu 4,5 lira olan kâğıt bu arada 11 liraya kadar fırladı, hulâsa öyle sıkıntı çektik ki Şanizade'nin Tarihinde tasfir ederek müsebbiblerine lanet okuttuğu ser bizim başa da geldi. Mecalisin nurlu karileri yarasa gözlü ışıktan kaçır kimseler değildir, hususi ile Farsça metin gayet doğru yazılmıştır, hasbelbeşer vukua gelen hatayı tashih ederler ve manasını anlarlar.

Sultan ulemanın anasının adı Meleke-i cehan Emetullah'tır. Fakırın yengelerimden birisinin adı Emettir, Konya'da ve havalisinde Emetullah adı pek çoktur. Fahreddin'i Razi'nin Pozitif ilimlerdeki kudretini belirtmek için İbni Ebi Usaybia'dan koyduğum satırlar aklıselim sahiplerine mücmel fikir verir. Sultanu'l-ülema ile F. Razî meşrebce ayrıdır, hatta Mevlâna Mesnevi'de C.V 3144.(Nicholson Tab'ı) dahi bu meseleye işaretlerle eğer akıl bu sahada rehberlik etseydi Fahri Razi dinin Razdanı olurdu. Diyor.

Muteriz Şeyh Şihabüddin-i Sühreverdi sözüne de itirazla diyor ki: Meşhur Sühreverdi denince birçok zaman Konyada Selçukilerin misafiri olmuş olan maktul Şehabeddin-i Sühreverdi zannını veriyor...

İslâm âlimlerinin hal tercemesini bilenlerce malûmdur ki Bağdat'ta bulunan Ş.Ş. Sühreverdi. Sühreverdi de 539 yılında

doğmuş, Abbasilerin hizmetinde bulunmuş. Sefaretle mühim işler görmüş ve Daresselamda 632 yılında ölmüştür. Maktul veya Şehi İşrak diye ün alan diğeri ise yine Sühreverd de 549'da dünyaya gelmiş ilim öğrenmiş Konyada dahi bulunmuş sonra Halebe gitmiştir. Şâfi mezhebinde olan genç âlim felsefi fikirlerinden dolayı katline fetva verilmiş Meliki Zahir tarafından önce habs edilmiş ve Melikin babası Sultan °Salahuddin bin Yusuf'un fermanıyla boğdurulmuştur. Sene 587.

Şu malûmattan sonra şimdi itirazın ne kadar vahi ve hele tarih bakımından gülünç olduğunu tedkik edelim. S. Ülema Bağdata 610 veya 614de gelmiştir. Şimdi mahtul Şehabeddin bu tarihten takriben 30 yıl önce fani dünyadan göç etmiştir kemikleri çürümüş adı ancak ilim sahiplerince hatırlanacak bir zati "yani Maktul Şehabeddin değil" diye yazmayı tafrafuruşluk ad ettim. Bu derece tarih bilgisi kıt kişilerin Mecalis okuyucuları arasında bulunacağına ihtimal vermedim. (karşılama töreni Konyada değil Bağdat'ta yapılmıştı, yazımız sarıhtır.).

Kudbeddin-i Şirazi bahsinde fünün-ü şetta denilen mütenevvi, ilimlerde diye yazmışım. 5 hatta 7,8 defa tashihlerimize rağmen mürettib adındaki Tanrının biz tali'siz kullarına musallat ettiği adamlar o kelimeyi yutmuşlar şimdi mikroskopla yalnız zuhul arayıcılarla bizi uğraştırmaya mecbur etmişlerdir. Şettanın muhtelif, mütenevvi anlamına geldiğini bilirim.

Muteris Emir Kemaleddini mahfil sözüne de itirazla bunun doğrusu emir-i mahfil Kemaleddin olacak diyor. Bu itiraz da yersizdir. Zira etlâkide bu fakirin yazdığı şekilde tahrir edilmiş pek çok şahıs isimleri vardır.

Örnekleri Cl.Huart T. I. , P316. Hikâye 275'e tevafuk eden Hıdmeti Eflatunı zaman Hoca Ekmelüddin Tabib..., başka yerde Mevlâna ihtiyarüddini İmam başka yerde "Şeyh Mahmud-u Neccar".. hatta Osmanlı etıbbası dahi hekim adlarını şöyle yazarlardı: Bu erhava tabib der ki niceleri bu deva ile ilaç et-

tim, marazlarından kurtuldular. (Şanizadenin yazma müfredatı eczası.)

Emir Kemaleddinin diğerk bir lakabı da Muarrif idi. Eflâki.

16. sahifedeki Tekeş'in oğlu Muhammed'in adı esasen Kudbeddin iken cümlesine itiraz eylemiş. Sahife altında işaret ettiğim gibi ben o kısımları Dr.phil. Halil Edhem'in *Düveli İslâmiye*'sinden aynen aldım. Yanlış ise ki, o eserde Âli bin Kemal Bey merhum gibi bir fazılinda himmeti vardır, tashihi bana değil Üstad Halil Beye düşer.

Emineddin Mikâil, Has Naib Mevlâna'nın biyografisini yazarken bugünü düşündüm, gençlere o büyük zatı kısada olsa tanıtmaya çalıştım. O cihetten terkipleri manaya hâlel veremeyecek şekilde değiştirdim. Naibi has yerine Has naibi dedim. Nişancı olup Yarlğ yazsa idim Hakan divanına yaraşır sözlerle benzemeye savaşırdım. Emineddin bozulamazmış, buna da yukarıki sözlerim karşılıktır. Kaldı ki, Emin dahi demeyerek E. Harfiyle göstermek caizdir. Eflâki Şems bahsinde Ş. ve M. diye Mevlâna ve Şemsi işaret ediyor. Şemsin Makalatında Ş. Goft diye yazıyorlar. Bunlar muterizin itirazında ki niyetini açıkça ortaya koyan tanıklardır, yazık ki beni ve hele saygıdeğerk Konya dergisi okuyanlarını beyhude işgal ediyor. (Konyalı meşhur Tabib Ebubekir İbnezzekinin mahlası Sadr idi. Sadreddini bozmuşlar öylemi??.).

Mikâilin kabri dolayısıyla mu'teriz listesine bir tane daha diye ilâveyi ihmal etmiyor. Ona derginin 16,17 sinde karşılık verdim, hafızası yerinde kariler unutmamışlardır.

Yağı basan oğlu Konyalı Salahüddin-i Zerkup hazretinin Sipehsalardaki kaydını yazarken tercümesini koymadım. Sipehsalar Türk diline A.Mithat Bahari ve A. Avni yönünden tercüme ve bastırılmıştır. Derya, Kâmil, Keşti sözlerinde cinas buldum. Cinas her yerde doğuda, batıda hala geçer bir tarzdır. Mevlâna ve tilki postu satan Türk köylüsü. Biyografide anlat-

tığım gibi bundan 10-11 yıl önce Ankarada; Mevlâna'yı Acem, Neyi acem, Mesnevilîği Acem yapan birisini yurdumuzun en büyük başı cevap verilmesini Veled Çelebi hazretlerini emr ve işaret buyurmuştu. Hâkimiyet-i Milliye (Ulus) gazetesinde bir seri makale o kişiye karşıdır.

Biz Ankara'daki kimseye mukaddimemizde cevap verirken Neyin acemlikle alakası olmadığını anlatmak için Berlindeki Etnografya Müzesinde şimdi saklı duran Uygur Türklerine ait bir Ney üfleyen duvar resmini getirip derc ettik. Bu bize 40 liraya mal oldu, tabîî yanlışı düzeltmek kolay olmaz. O yazımın altına Konyalı muharririn iddiasının çürüklüğünü anlatmak için tilki postu hakkındaki hikâyenin sipehsalar, Eflâki, Cl. Huart'ın tercemesi Fransızca ve Türkçesini alt alta sıraladık Bay Hasan Fehmi Hoca'nın eski medrese damarı galeyana gelmiş bizim meşru ve tabîî hakkımız safderunlukla ihtihama kalkışmış tenkidine yapılan su'u kasta bizde ihanet ediyoruz.

Sadreddini Kunevi'nin terceme-i halini Serkis Efendi'nin Mucam ul-matbuat ul-Rabiya adlı büyük kamusundan almıştım. Fükük yerine Fusus yazan odur, ben tercemesinde o kısmı yazmamıştım bile-Muterizin gözüne kaplayan perde o hakikati görmeye mani olmuş.

Keygatu'nun Sultan Veled'i ziyareti münasebeti ile müşarunileyhin söylediği ve divanın Rubaiyat kısmında dahi yazılı bulun dörtlüsünde Vindem ki hemî zeni bir ferman tü nisit mısraının tercemesinde mefhumu düşündüm. 50 cenkci ile Konya sahrasına gelen Konyayı yakıp yıkmaya kast eden ceberüt ve belki halefi Nemrud olan kumandana senin hükmün şimdi cari ise de senin hükmünle değildir, şeklinde yazdım.

Muteriz darılmamızı yazıyor, biz seciye ve ilimlerine kıymet verdiklerimizin tenkid ve takdirlerine ehemmiyet veriyoruz.

Geçen sene Cumhuriyet gazetesinde makaleler yazan Reşad Ekrem Koço, sahaifu'l-ahbar diye Sultan Ahmed III. vaktinde dilimize çevrilen müneccim başı Ahmed Dedenin Camiü'd-Düvel adlı tarihi hakkında bir bendi vardı. H. F. Turgal Müneccim başı tarihinin bir faslını Türkçeye tercüme ederken sahaifü'l-ahbar tercemesi hakkında Reşad Ekrem koçonun bulduğu tarihî bir hakikatı kastan ihmal ve istısgar etmiş. Genç muharir pek yerinde olarak şerefli hakkının kendisine iadesini istiyordu. H. F. Turgal'ın ertesi günkü Cumhuriyet gazetesinde çıkan yazısı bir bardak suda fırtına koparıyordu, üst perdeden çalıyor yüksek sesle konuşuyordu. Üstad Halil Edhem'in bu mesele için Reşad Bey'e yolladığı hususi mektuba dayanan sert, vakur cevabı fırtınayı sütlimana kalbetmişti, şimdi hitab ettiğim simanın manevi şahsiyetini ben işte o andan beri tanımaktayım.